

Matura Tamás¹: Cicero – Válogatott védőbeszédék I.

Debreceni Jogi Műhely, 2009. évi (VI. évfolyam) 4. szám (2009. október) 40-42.

Marcus Tullius Cicero, az antikvitás egyik legjelentősebb oratorának fennmaradt beszédei hosszú évek óta a Cicero-család, stílusosabban a gens Tullia „régibb barátja”, Nótári Tamás fordításai² segítségével jutnak el az olvasóhoz. A sorozat legfrissebb, a Lectum Kiadó igényes kiadásában megjelent kötete Cicero újabb tíz védőbeszédét, illetve az azokhoz kapcsolódó bevezető tanulmányokat tartalmazza. E beszédek legnagyobb része most lát először magyar nyelven napvilágot, tehát a források fordítása egyúttal tudományos teljesítmény is.

Cicero Róma vészterhes időszakában alkotott, e védőbeszédei is a kor legjelentősebb politikai mozzanataihoz kapcsolódnak, így nem csupán az események történelmi lenyomatai, hanem izgalmas, a szövevényes római közélet manipulációit és cselvetéseit bemutató korrajzok is egyben. Megismerkedhetünk a Sextus Roscius, Aulus Caecina, Aulus Cluentius Habitus, Lucius Licinius Murena, Publius Sestius, Marcus Caelius, Cnaeus Plancius, Caius Rabirius Postumus, Titus Annius Milo és Quintus Ligarius védelmében elhangzott beszédekkel, amelyek napjainkban is tanulságos olvasmányként szolgálhatnak.

A kötet első fordítása Cicero az ameriai Sextus Roscius védelmében, 80-ban elmondott beszéde. Az alig huszonhét éves szónok első alkalommal vállalt védői szerepet büntetőperben, így – ahogy utóbb maga is bevallja – stílusa ekkor még némileg kiforratlan. A sullai proscriptiókat követő zűrzavaros időszakban az idősebb Sextus Rosciust meggyilkolták, vidéki birtokaira pedig Chrysogonus – Sulla nagyhatalmú szabadosa – tette rá a kezét. Roscius fia, az ifjabb Sextus Roscius az elkobzott családi birtokról Rómába menekült, ahol Caecilia házában talált menedéket. Chrysogonus és cinkosai nem érezvén biztonságban az így megszerzett vagyont, úgy döntöttek, hogy az áldozat fiát az apagyilkosság (parricidium) koholt vádjával elteszik az útból. Bár a vád nem volt meggyőző, arra apelláltak, hogy Chrysogonus kitűnő politikai kapcsolatai miatt senki sem meri majd elvállalni az ifjú Roscius védelmét, azonban nem számoltak Ciceróval. A hivatalos vádat megcáfolni nem ígérkezett nehéz feladatnak, a vádló nem is igyekezett túlságosan hihetővé tenni az általa előadott verziót, az egyetlen kézzel fogható érv a vádlottal szemben az volt, hogy az apja meggyilkolásánál jelenlevő rabszolgákat nem hallgatta ki azonnal, s ezt nem jegyzőkönyveztetette. Amikor ezt utóbb meg akarta tenni, már nem nyílt rá lehetősége, mivel a rabszolgák immáron Chrysogonus kíséretéhez tartoztak. A perben rejlő nehézség tehát politikai természetű volt. Cicero azonban briliánsan megoldotta a feladatot, a beszéd – hiszen az ifjabb Roscius felmentették –, illetve az ezzel járó veszedelmek felvállalása méltó gyümölcsöt hozott, hiszen innentől fogva Róma első advocatusai között tartották számon.

Az Aulus Cluentius Habitus büntetőügyében, 66-ban tartott védőbeszéd a leghosszabb ránk maradt, ténylegesen elhangzott cicerói oratio. Ez Cicero egyik legtökéletesebb beszéde, hatásos fordulatokkal és narratívával vonja hatása alá hallgatóságát. A Cluentiust ért vád azt állította egyfelől, hogy mostohaapját, Statius Albius Oppianicust megmérgezte, másfelől pedig egy nyolc évvel korábbi büntetőeljárás kapcsán azzal vádolták, hogy a hajdani törvényszék pusztán azért nyilvánította bűnösnek Oppianicust, mert Cluentius állítólag megvesztegetette a vádlókat. Cluentiust végül felmentették, és amint Quintilianus beszámolójából megtudjuk, Cicero maga is elismerte, hogy ezt a bírák ügyes manipulálásával érte el. Cicero – talán éppen ezért – a Pro Cluentiót szónoki pályafutása egyik csúcsteljesítményének értékelte. A beszéd valóban példaértékűnek tekinthető: a szónok

mesterien változtatja a stíluselemeket, mindvégig lekötve a hallgatóság figyelmét – hiszen utóbb maga is elismerte, hogy e beszéde során „port kellett hintenie a bírák szemébe”.

A Pro Murena 63-ban a 62-es évre Lucius Licinius Murenát és Decimus Iunius Silanust választották meg consulnak, rajtuk kívül azonban még Lucius Sergius Catilina és Servius Sulpicius Rufus, korának legkiválóbb jogtudósa pályázott e tisztségre. M. Porcius Cato a választás előtt nyilvánosan esküt tett, hogy sógorát, Silanust kivéve bárki nyerje is meg a választást, ambitus miatt vádat fog emelni ellene, amely fenyegetés elsősorban az összeesküvést szító Catilina ellen irányult, ám a Silanusszal együtt megválasztott Murenát szintén érintette. A második Catilina-féle összeesküvés idején zajló események különösen erős politikai jelentőséggel bírtak. Az ambitus vádjá ellen Cicero azt hozta fel, hogy a származás és az ezáltal nyert tisztség mindkét fél esetében azonos, pusztán ennek jogán egyikük sem kerekedhetett a másik fölé. A vádlott Murena nem választási vesztegetés, hanem eddigi pályafutásával vívta ki a köz megbecsülését, s ezzel a maga számára a győzelmet. Cicero a szónoki és a katonai pálya dicsőségét állítja szembe a jogász tevékenységével, amely versengésből természetesen az eloquentia és res militaris került ki győztesen. Ezt követően azonban Cicero nyomósabb okokat is felsorakoztat Murena mellett, így például azon ünnepi játékokat, amelyeket mint praetor rendezett. Az eljárás végén Murenát felmentették a vád alól.

Az akkor huszonöt éves M. Caelius ellen 56 áprilisában feltehetően a lex Plautia de vi alapján történt, amely a lázadást szító és a szenátust fegyveres ostrommal támadó, azaz általában az államhatalomra támadó polgárok ellen született. Cicero a beszéd elején sajnálkozását fejezi, hogy a bírának még az ünnepnapon pihenhetnek, s nem nézhetik az éppen akkor folyó színházi előadást. A szónok tehát saját színházi előadást, komédiát rendez nekik, amelyeknek központjába a vád forrásaként meghatározott Clodiát állítja. Nem a vádlott személyét igyekszik a bírák szemében rokonszenvenné tenni, hanem az ellenfél mozgatórugójára, az opes meretriciaere irányítja a figyelmet, s az pedig a hallgatók számára nem lehet kétséges, hogy ki áll a meretrix kifejezés mögött: a Dio elleni gyilkossági kísérlet vádjának fő tanúja, a ledér életviteléről ismert római vígözvegy, Clodia Metelli, a nem más, mint Catullus Lesbiája

A lex Iulia de pecuniis repetundis alapján lefolytatott eljárásban Caius Rabirius Postumus védelmében mondott beszéd 54/53 telén hangzott el. Ha a quaestio bűnösnek találta az adott tartomány helytartóját a hivatalgyakorlás során elkövetett zsarolás büntetésében, kártérítési jelleggel büntetés került kiszabásra (litis aestimatio), ha azonban ezen összeg nem volt az elítélttől behajtható, úgy a főeljárás után mintegy mellékeljárást indítottak azok ellen, akik a zsarolásból anyagilag hasznot húztak, illetve az összegből részesültek. A főeljárás vádlottja Aulus Gabinius volt, aki syriai helytartósága idején (57–54) nagyobb összegeket zsarolt ki a tartomány lakóiból, s akit az esküdtszék bűnösnek is talált. Mivel azonban a büntetést nem tudták rajta behajtani, vádlója, C. Memmius néptribunus Rabirius ellen fordult, aki bűnsegédként hasznot húzott a Gabinius által elkövetett bűncselekményből. Az oratióban Cicero rövid bevezetés után, amelyben kifejti, miszerint azon tény, hogy Rabirius saját könnyelműségének köszönhetően veszítette el vagyontát épp elég büntetés számára, rátér a vádlott jellemének ábrázolására, atyjától örökölt vállalkozói szellemének leírására. Cicero érvelése szerint a Gabiniushoz befolyt összegekből Rabirius nem részesült, az egymásnak ellentmondó vallomást tevő alexandriai tanúk pedig eleve nem érdemelnek hitelt. A vád azon kijelentése sem áll meg, hogy Rabirius bizonyos összegeket „félre tett” magának, hiszen immáron teljességgel nincstelen, és csupán Caesar nagylelkűsége mentette meg a teljes anyagi csódtól. A peroratio pátosza talán éppen az érvelés hiányosságairól volt hivatott elterelni a bírák figyelmét. Rabirius későbbi sorsáról és Caesarhoz fűződő kapcsolatáról annyit tudunk, hogy Caesar az africai háború idején Szicíliába küldte.

Quintus Ligarius 50-ben Considius Longus propraetor mellett legatusi tisztséget töltött be Africa provinciában. Considius az 50-es esztendő végén Rómába ment, hogy ott a consulatusra pályázzék, így Ligariusra maradt a tartomány igazgatása. A polgárháború kitörése után a Caesartól elszenvedett auximumi vereség után Uticába érkezett P. Attius Varus, aki önhatalmúlag átvette a provincia irányítását, és elrendelte két legio felállítását. Ligarius kénytelen volt magát alárendelni Varusnak, mivel azonban Varus eljárása minden törvényes alapot nélkülözött, mind Cicero, mind Caesar kétségbe vonta annak érvényességét. 49-ben megérkezett Q. Aelius Tubero, Africa új helytartója, akinek az afrikai parton igazgatást gyakorló Ligarius megtiltotta egyrészt, hogy partra szálljanak, s átvegyék a senatus által nekik juttatott provinciát, másrészt még azt is, hogy vizet vegyenek fel, s hogy Tubero beteg fia belépjen a tartományba. 46-ban Lucius Tubero, az időközben meggyilkolt a fia, Q. Aelius Tubero vádat emelt Ligarius ellen, amiért az nem engedte őket Africában, a számukra kijelölt provinciában partra szállni. A védelmet Pansa, Caesar egyik legközelebbi embere és Cicero látta el. A per alakulását illetően érdemes felidézni Plutarkhos beszámolóját: „Mondják, hogy mikor Q. Ligariust, Caesar egyik ellenségét perbe fogták, Cicero vállalkozott védelmére. Caesar így szólt barátaihoz: 'Mi értelme, hogy ennyi ideig hallgassuk Cicero beszédét? Régóta tudja mindenki, hogy Ligarius gazember és nekem ellenségem.' Mégis, amikor Cicero belekezdett beszédébe, nagy hatást váltott ki, majd folytatta, és szavaiból valósággal áradt a lenyűgöző báj és erő, Caesar arcszíne egyszerre megváltozott, és arcvonásai elárulták, hogy lelkében a legkülönbözőbb érzelmek kavarnak; majd amikor a beszéd végén a szónok a pharszaloszi ütközetet említette, Caesar úgy meghatódott, hogy egész testében reszketni kezdett, és kiejtette kezéből az iratokat. Az eredmény pedig az lett, hogy a védőbeszéd hatása alatt felmentette Ligariust.”

Nótári Tamás fordításai új kötettel bővítették a cicerói életmű magyarul megjelent írásait. A könyv kivitele és kiváló szerkesztése a kiadó munkáját dicséri. Cicero ezen tíz védőbeszéde kiváló olvasmány mind az antikvitás iránt érdeklődő laikus olvasó, mind pedig a tudományos élet, a corpus ciceronianum kutatói és az egyetemi hallgatóság számára. Reméljük, hogy a szerző tovább folytatja munkásságát, és az orator további perbeszédeivel hasonlóan igényes és friss fordításokon keresztül ismerkedhetünk meg.

¹ PhD hallgató, KRE-ÁJK.

² Nótári Tamás Ciceróval kapcsolatos főbb művei: *Cicero, Négy védőbeszéd*. Szeged, Lectum, 2004. ; *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana*. Szeged, Lectum, 2006.; *Law, Religion and Rhetoric in Cicero's Pro Murena*. Passau, Schenk Verlag, 2008.; *Hogyan nyerjük meg a választásokat? Quintus Tullius Cicero: A hivatalra pályázók kézikönyve*. Fordította, a jegyzeteket, az előszót és az utótanulmányt írta Nótári T. Szerkesztette és a kísérő tanulmányt írta Németh Gy. Szeged, Lectum, 2006.